

Når et smil er svært at forstå – om børn i specialskoler

SOCIALPÆDAGOGERNES LANDSFORBUND

INDHOLD

3 **Det drejer sig om børn**

Københavns Amt

4 **Brøndagerskolen**

Sønderjyllands Amt

9 **Fjordskolen**

Fyns Amt

14 **Enghaveskolen**

Københavns Amt

18 **Kirkebækskolen**

Ringkjøbing Amt

22 **Åmoseskolen**

Det drejer sig om børn

Omkring 4.500 børn er elever i en specialskole. De syner ikke af meget ved siden af de rundt regnet 600.000 børn, der undervises i folkeskolen. Derfor udgiver Socialpædagogernes Landsforbund denne pjece.

Vi vil gerne belyse den hverdag, en ganske lille procentdel af de danske skolebørn oplever. Vi har at gøre med en lille gruppe børn, som lever med svære fysiske eller psykiske handicap. Svært udviklingshæmmede eller multihandicappede børn. Børn med autisme eller ADHD – det, man tidligere kaldte DAMP.

I dag er det amterne, der driver de fleste specialskoler, men efter forslaget til kommunalreformen skal skolerne fremover drives af kommunerne. Denne udsigt skaber stor bekymring hos forældre, fagfolk og handicaporganisationer. En bekymring, som Socialpædagogernes Landsforbund fuldt ud deler.

Børn med helt specielle behov

Vi frygter, at de børn, der har brug for en specialskole, kan gå hen og blive glemt. Vi er bange for, at børn med helt specielle behov kommer til at betale regningen for både reform og rummelighed.

Det drejer sig ikke om børn, som har svært ved at sidde stille eller er lidt bagud i læsebogen. Det er børn, der har brug for et ganske særligt tilbud, hvis de skal have chancen for en god opvækst.

Vi taler om ganske få børn. Men de vil ikke kunne klare sig med nogle støttetimer i en almindelig folkeskoleklasse. Et er, at de ikke vil få noget ud af

undervisningen. Et andet, at de socialt vil blive isoleret, fordi de har svært ved at klare sig sammen med andre børn.

Fem specialskoler fortæller

I denne pjece går vi tæt på fem specialskoler. Fem specialtilbud til børn med svære handicap. Vi fortæller om eleverne og deres forældre. Vi taler med lærere og socialpædagoger. Og vi beskriver det højt specialiserede tilbud, skolerne har til netop disse børn. Specialskolerne er et helhedstilbud, som både omfatter undervisning og træning i at være sammen med andre mennesker.

Et så specialiseret tilbud er der heldigvis ikke mange børn, som har behov for. De fleste kommuner vil derfor have ganske få børn, som har brug for dette undervisningstilbud.

Socialpædagogernes Landsforbund er bange for, at økonomisk trængte kommuner vil blive fristet til at lukke de dyre specialtilbud. Samtidig forudser vi, at selv de nye, større kommuner bliver for små til at løfte den særlige form for specialundervisning.

Hver for sig har kommunerne kun ganske få borgere med dette behov. For disse børn er rummelighed netop et specialtilbud, som tager hensyn til deres behov. Derfor foreslår SL, at specialskolerne fremover drives af de kommende regioner.

Kirsten Nissen

Forbundsformand

Københavns Amt Brøndagerskolen

4

Specialister i autistiske børn

Brøndagerskolen tager sig af børn med forskellige former for autisme. Børnene har vanskeligt ved at lære, men på meget forskellig måde og i meget forskellig grad.

– 10 procent af skolens elever er på et meget tidligt udviklingstrin. De har for eksempel ikke et verbalt sprog, og man kan sige, at de udviklingsmæssigt er på niveau med et barn på omkring 18 måneder. Med til vores klassiske målgruppe hører også en stor gruppe elever, der er på et senere udviklingstrin, men stadig retarderede, og så har vi desuden en gruppe af normaltbegavede elever med autisme, fortæller skoleinspektør ved Brøndagerskolen Niels Henrik Juul.

– De mest handicappede af vores børn kræver omfattende støtte. Det er karakteristisk for dem, at de har svært ved at sortere sanseindtryk. De bliver meget påvirkede af for eksempel lys, lyd, berøring, smag, og vi arbejder derfor meget med sanserne. Nogle af disse børn er ude af stand til at mærke smerter. Enkelte er selvskadende, og nogle er voldsomt udadreagerende. Det kan typisk være en reaktion på overstimulering.

– Mellemgruppen har en smule sprog, men de har også store problemer med det sociale liv og andre mennesker. De har svært ved at bruge sproget, og de har svært ved at aflæse, hvordan andre reagerer. Typisk er de enten meget private, forstået på den måde, at de har en tendens til at lukke sig inde i deres egen verden, eller de er overskridende og uafstemte i deres kontakt med andre. Det kendetegner i øvrigt mange børn med autisme.

– De normaltbegavede blandt vores elever kan lære at læse, skrive og regne som andre, men de har meget sværere ved at lære. De har meget vanskeligt ved at kommunikere, og de mangler evnen til at omgås andre mennesker, til at leve sig ind i andres måde at handle på. De kan for eksempel ikke aflæse den kommunikation, vi andre har uden at bruge ord – vores smil, vrede, glæde og den slags. De er nødt til at lære nogle strategier for at begå sig blandt andre. Et særligt kendetegn ved denne gruppe er, at de har en tendens til at fokusere på et bestemt område, som de fordyber sig fantastisk meget i. Det kan for eksempel være rumforskning, dinosaurer eller et bestemt computerspil, siger Niels Henrik Juul.

AT LÆRE OG OPLEVE

Brøndagerskolens helhedstilbud kombinerer undervisning med oplæring i sociale færdigheder. Lærere og socialpædagoger samarbejder typisk i teams med to lærere, to socialpædagoger og en pædagogmedhjælper om en gruppe børn.

– De to faggrupper inspirerer hinanden, og deres kompetencer komplementerer på mange måder hinanden, forklarer skoleinspektør Niels Henrik Juul.

– Det skaber helhed og en bedre påvirkning af børnene. Socialpædagogerne har den sociale tilgang til tingene, som beriger lærernes måde at arbejde på. Samtidig kan pædagogerne bruge lærernes indsigt med hensyn til at gennemføre en læreproces.

Der er højst seks børn i en gruppe, og det vigtigste kriterium, når grupperne sammensættes, er alder.

– Selvfølgelig tager vi også hensyn til barnets udviklingstrin, siger Niels Henrik Juul.

– Men grundlæggende er det vores erfaring, at det er givende for alle parter at sammensætte grupper, hvor børnene udviklingsmæssigt er ret forskellige. Men selvfølgelig tager vi for eksempel hensyn til, at en normaltbegavet elev ikke skal spejle sin egen selvforståelse i børnene på et meget tidligt udviklingstrin.

Enkelte af børnene er ikke i grupper. De magter simpelthen ikke at være sammen med andre.

Store forskelle i børnenes skoledag

I seks timer hver dag bliver børnene undervist i viden og færdigheder. For nogle handler det især om sansepåvirkning og visuel og konkret kommunikation med det formål, at de kan forstå og også påvirke deres egen verden. For andre ligner helhedstilbudet næsten en almindelig skoledag, om end det er i en beskyttet verden, hvor der bliver taget mange hensyn til deres handicap.

– Nogle kunne måske mene, at i hvert fald nogle af de normaltbegavede børn ville kunne klare sig i en almindelig folkeskole, siger Niels Henrik Juul.

– Men det ville kræve utrolig meget af deres klassekammerater at tage de nødvendige hensyn. De ville blive opfattet som underlige og som umulige at lege med. De ville være meget lette ofre for drillerier og mobning, og i nogle tilfælde ville deres reaktion være aggressiv.

– Begrebet 'den rummelige folkeskole' handler ganske vist om at gøre plads til alle, men samtidig er der jo et hårdt pres for, at eleverne skal have den nødvendige læring for at kunne klare sig i det moderne samfund. Der stilles også krav til det sociale samvær, til gruppearbejde, til fantasi og forestillingsevne. Her ville vores elever komme til kort. Faktisk er vi aldrig i tvivl om, hvorvidt børnene hører til her.

Vores børn ville være lette ofre for mobning i folkeskolen, siger Brøndagerskolens inspektør Niels Henrik Juul.

TIM I CENTRUM

Et fast team af lærere og socialpædagoger er med til at skabe struktur, forudsigelighed og tryghed for Tim. Han har autisme i svær grad med indlærings- og adfærdsvanskeligheder.

Tim er 10 år og en glad dreng, der fylder meget i rummet. Af og til reagerer han udadrettet og aggressivt på sine omgivelser. Derfor har han hele tiden en lærer eller socialpædagog i nærheden til at skabe struktur, så han kan få det nødvendige overblik. Tim lider også af epilepsi. Derfor taber han tit bevidstheden, og indimellem lider han af krampeanfald.

Selv om rammerne for hans skoledag er meget faste, forløber dagen ikke efter et almindeligt skoleskema. Skolens helhedstilbud betyder, at der er flydende overgange mellem skole og fritidsordning.

Alle aktiviteter sker med udgangspunkt i Tim, hans humør, motivation og behov i situationen. Formålet med dagen i helhedstilbudet er, at han lærer så mange sociale og kommunikative færdigheder som muligt og bliver så selvstændig, som det kan lade sig gøre.

Det vil for eksempel sige: selv at klæde sig på, at kunne dække bord og generelt at kunne give udtryk for sine ønsker og behov.

Tims eget indlæringsbord

Som en del af forudsigeligheden og genkendeligheden har Tim sit eget indlæringsbord, hvor han bliver undervist i at arbejde selvstændigt.

Aktiviteterne ved indlæringsbordet kan bestå i at sortere forskellige genstande, alfabetpuslespil, opgaver i at genkende tal eller motoriske opgaver. Hver enkelt opgave bliver løst i en nøje bestemt rækkefølge, som visualiseres for Tim ved hjælp af symbolkort. På den måde kan han hele tiden følge med i, hvilket trin i en aktivitet han skal udføre som det næste.

Alle opgaver tager udgangspunkt i, hvad Tim har glæde ved og er på vej til at kunne, men mangler øvelse i at kunne helt. Nogle gange lærer han hurtigt, andre gange er skridtene i hans udvikling meget små.

Når Tim har indlært en opgave, flytter han fra indlæringsbordet til sit arbejdsbord. Her skal han igen løse opgaven, denne gang på egen hånd.

Rum til pauser

Tim kan godt lide at løbe på rulleskøjter rundt i gangene på skolen og hoppe i trampolin. Uden for grupperummet er der en gård, hvor han tit leger i sandkassen. Børnene leger hver deres leg. Som mange andre børn med autisme har Tim problemer med at forholde sig til andre mennesker, og med at leve sig ind i andres tanker og forestillinger.

Det er svært for Tim at holde koncentrationen længere tid ad gangen, og mellem de forskellige aktiviteter holder han en pause. Den tilbringer han i sit eget lille rum, hvor det kun er ham, der kommer ind. Her lægger han for eksempel puslespil eller hører musik. Og det med puslespillene er Tim glad for – og meget god til.

8 BRØNDAGERSKOLEN KORT FORTALT

Brøndagerskolen er oprettet i 1971 som en amtskommunal folkeskole i Københavns Amt. Skolen giver vidtgående specialundervisning efter Folkeskolelovens paragraf 20 og socialpædagogisk bistand efter Servicelovens paragraf 19. Det betyder, at lærere og socialpædagoger arbejder sammen om helhedstilbud i form af et integreret undervisnings- og fritidstilbud til eleverne.

Skolen har op til 90 elever fordelt på to afdelinger. De er delt i 15 klasser med op til seks elever i hver. Det pædagogiske forløb er organiseret i tre moduler – indskoling fra børnehaveklasse til 3. klasse, mellemtrin fra 4. – 7. klassetrin og ældsteniveau fra 8. – 10. klassetrin.

Hovedparten af skolens medarbejdere er lærere, socialpædagoger og pædagogmedhjælpere.

Sønderjyllands Amt Fjordskolen

En af landets største specialskoler

Fjordskolen i Åbenrå er en af landets store specialskoler – om ikke den største. Her samler Sønderjyllands Amt specialundervisningen af alle børn med autisme og alle med multihandicap. En tredje gruppe er for børn med generelle indlæringsvanskeligheder.

Cirka halvdelen af børnene på Fjordskolen har generelle indlæringsvanskeligheder og undervisningen skal tilrettelægges med specielle hensyn

til hver enkelt elevs særlige situation. Flertallet af elever har mere end ét handicap.

9

Blandt de multihandicappede børn er de fleste uden verbalt sprog. De har et massivt behov for hjælpemidler og støtte fra personalet. Nogle kan bruge talemaskiner, andre kommunikerer via lyde og kropssprog. Alle disse børn har fysiske handicap foruden de mentale.

Andre elevers handicap er udelukkende psykiske og viser sig for eksempel i barnets adfærd eller i indlæringsvanskeligheder. De kan samtidig vise sig i sociale sammenhænge, i indlæringsituationer og evnen til at tage vare på sig selv.

De fleste af børnene på Fjordskolen kommer fra specialbørnehaver. Enkelte har dog gået i almindelige børnehaver, hvor pædagogerne sammen med skolepsykologer fra kommunens pædagogisk-psykologiske rådgivning så har vurderet, at barnet har brug for vidtgående specialundervisning.

Nogle børn med autisme henvises, når de går i 3.-5. klasse. Det skyldes oftest, at undervisningen på disse klassetrin kræver evne til sproglig abstraktion. Børn med Aspergers Syndrom er meget konkrete i deres oplevelse af verden og opfatter som regel ikke det abstrakte, som kræver forestillingsevne og fantasi. Samtidig gør deres manglende sociale færdigheder og forståelse, at de ikke længere kan fungere i en normal klasse.

På Fjordskolen går både normalt begavede og sent udviklede autister. I Afdeling A går i dag næsten udelukkende normalt begavede børn med Aspergers Syndrom.

På en stor specialskole som Fjordskolen har børnene bedre chancer for at finde sammen i mindre interessefællesskaber, siger skolens inspektør John Patrick Olsen.

NOK TIL AT BØRNENE KAN FINDE VENNER

Faste strukturer og genkendelighed er grundbegreber for al undervisning og pædagogisk arbejde på Fjordskolen. Faste pædagogiske teams skaber tryk grobund for, at børnene kan vokse med udfordringerne i hverdagen og knytte personlige kontakter.

Sønderjyllands Amt har valgt at nedprioritere det geografiske nærhedsprincip for børn med bestemte handicap til fordel for stærke pædagogiske miljøer.

– Børnene her på Fjordskolen har svært ved at deltage i et socialt liv sammen med almindelige børn, fortæller skoleinspektør John Patrick Olsen.

– Når de går på en stor specialskole som Fjordskolen, har børnene bedre chancer for at finde sammen i mindre interessefællesskaber, hvor de er ligestillede.

– De fleste af vore elever kommer aldrig til at få tilknytning til det almindelige arbejdsmarked. Vi ser dog eksempler på, at arbejdsmarkedet i særlige brancher skaber jobs til normalt begavede personer med Aspergers Syndrom, hvor deres særlige evner kan udnyttes. Det gælder først og fremmest IT branchen.

I den nybyggede fløj til børn med multihandicap er klasseværelserne indrettet, så der både er plads til børnenes hjælpemidler og det pædagogiske personale. For at børnene kan få det bedste udbytte af undervisningen, foregår den i små grupper og i et tæt tværfagligt samarbejde mellem lærere, pædagogisk personale, hjælpere og terapeuter.

Skole og fritid har hver sit rum

– Vi mener, at det er nødvendigt at adskille undervisning og fritidstilbud. Mange af de børn, vi underviser, skal guides gennem dagen trin for trin. Gennem visualisering og forudsigelighed kan barnet følge med i, hvor langt han eller hun er i sin dag, forklarer skoleinspektøren.

– Enkelte elever kan være så afhængige af denne forudsigelighed, at deres verdensbillede bryder sammen, hvis de kommer ind i en klasse, hvor ghettoblasteren ikke står lige præcis på sin plads. Og hvis det er tilfældet med flere ting omkring dem, er dagen gået tabt for undervisning. Så skal de bruge for meget energi i et forsøg på selv at strukturere deres verden. Det er en af de meget gode grunde til at holde undervisningen i ét lokale og fritidsaktiviteter i andre. Børnene kan nemlig godt acceptere andre regler. Blot der sker et klart skift, der gør det helt tydeligt, at nu er der fritidsaktiviteter på dagsordenen.

Nye lærere starter som føl

Eleverne har individuelle undervisningsplaner, og undervisningen tager hensyn til det enkelte barns behov og muligheder. Børnenes undervisning og udvikling involverer medarbejdere med forskellige kompetencer, og der er flere medarbejdere i hver klasse.

– Ingen ny lærer står alene som klasselærer. Nyansatte begynder altid med en grundig indføring i skolens pædagogik, især på autistafdelingen. Han eller hun begynder som føl hos en mere erfaren medarbejder. Desuden bruger vi mange midler på efter- og videreuddannelse. Det er absolut nødvendigt for, at medarbejderne kan tage hånd om de nye problemstillinger, vi møder blandt børnene, siger John Patrick Olsen.

– En ny gruppe er på vej ind i specialskolerne, og det er børn med anden etnisk baggrund end dansk. Det er ofte børn, der har været i hjemmet indtil skolealderen. Og det i sig selv giver et andet udgangspunkt for vores indsats.

Fysioterapi hjælper

Fjordskolen er center for amtets tilbud om fysioterapi til elever i den vidtgående specialundervisning. Det er herfra, terapi planlægges og koordineres. Loven giver mulighed for at bruge terapi, så børnenes fysiske vanskeligheder ikke hindrer dem i at lære.

Det kan for eksempel være et barn i kørestol, der ikke kan holde ud at sidde ned hele dagen eller som skal have mulighed for at bruge alternative betjeningsapparater i undervisningen.

Her træder ergo- og fysioterapeuterne til med råd, vejledning og konkrete løsningsforslag. Terapeuterne har stor viden og ekspertise indenfor hjælpemiddelområdet, og sammen kan lærer og terapeut finde nye metoder til at forbedre børnenes udbytte af undervisningen.

TÆT SAMSPIL MED PATRICKS SKOLE

At have et barn med et usynligt handicap giver store vanskeligheder. Man kan ikke umiddelbart se på Patrick, at han ikke er som de andre børn i gaden.

– Vi har valgt at være helt åbne om, at vi har et barn med infantil autisme, fortæller Anja Clausen, mor til Patrick og medlem af skolebestyrelsen ved Fjordskolen.

– Vi forklarer for eksempel, at en autist som Patrick mener, at de regler, der gælder for ham, også må gælde for andre. Han kan ikke forstå, at andre børn må cykle på vejen, når han ikke må. Og naboerne kender derfor grunden til, at Patrick kan finde på at vælte deres børn af cyklen.

– Det er vanskeligt at få en diagnose på et barn med Patricks handicap. Det er en kamp at få støtte fra myndighederne. Og det er et stort arbejde at skabe faste strukturer i familiens liv. Det tager både tid og kræfter, fortsætter Anja Clausen.

Lad skolen høre til regionen

– I skolebestyrelsen sidder forældre fra alle tre afdelinger på Fjordskolen, og vi har et fælles ønske om, at skolen organisatorisk skal høre til under regionen. Det er vigtigt for os, at den specialviden og det særlige pædagogiske miljø, der er bygget op over årene, ikke splintres ved at dele børnene ud i mindre specialgrupper i kommuneskolerne.

– Men det er svært at skabe forståelse for, hvor betydningsfuldt samspillet mellem medarbejderne på en specialskole er, konstaterer forældrerepræsentanten.

– Når det handler om børn med autisme, kan vi heller ikke bare invitere alle politikerne til at komme og følge en elev en dag på Fjordskolen. Det forstyrrer simpelthen den regelmæssighed, der er rygraden i et autistbarns udfoldelser. Åbenrås borgmester har dog været på besøg.

– Det kræver ressourcer at sidde i skolebestyrelsen, men dels er alt så velfungerende på Fjordskolen at bestyrelsen kan koncentrere sig om de overordnede linier; dels har vi en aktiv lokalafdeling af Landsforeningen Autisme i Sønderjylland, der trækker på samme hammel som skolen. Foreningen tilbyder for eksempel kurser i at være forældre til et barn med autisme. Ofte underviser Fjordskolens lærere på landsforeningens kurser. Men også i hverdagens samarbejde om vores børn stiller både lærere og socialpædagoger gerne deres viden til rådighed. Det sker blandt andet i den tætte daglige dialog gennem den logbog, Patrick har. I kraft af den lever jeg faktisk meget med i Patricks skoledage, siger Anja Clausen, der selv er næstformand i Landsforeningen Autisme.

FJORDSKOLEN KORT FORTALT

13

Fjordskolen er en af Sønderjyllands Amts folkeskoler for børn med behov for vidtgående specialundervisning. Børnene går her, fordi hjemkommunen ikke kan opfylde deres behov for en særlig tilrettelagt undervisning.

For 10 år siden samlede Sønderjyllands Amt undervisningscentret ved Brundlandskolen og den gamle amtsspecialskole, Bramsbjergskolen, under fællesnavnet Fjordskolen. I skoleåret 2004/ 2005 rummer skolen 220 elever.

Skolen er delt op i fire afdelinger. I afdeling A går 92 normalt begavede børn med Aspergers Syndrom. Afdeling B's elever er omkring 30 multihandicappede børn. I afdeling C undervises 96 børn med generelle indlæringsvanskeligheder. Den sidste afdeling er skolefritidsordningen, Afdeling F, med plads til 78 børn. Den er placeret i en stor villa på Posekærvej. I hverdagen kaldes sfo'en for Smørhullet.

På Fjordskolen arbejder lærere, socialpædagoger, pædagogmedhjælpere, social- og sundhedsassistenter, social- og sundhedsmedhjælpere, fysioterapeuter og ergoterapeuter. Desuden er der tilknyttet to psykologer fra Sønderjyllands Amt.

Fyns Amt Enghaveskolen

14

Sætter ord på følelserne

Enghaveskolen sætter de daglige rammer for elever, som i særlig grad har brug for struktur på skoledagen. Ud over undervisning i folkeskolens fag træner lærere og socialpædagoger børnene i sociale færdigheder.

Vores børn kan lære, at et smil er udtryk for glæde, siger Enghaveskolens inspektør Jørgen Schoop.

Enghaveskolen er en specialskole for børn med gennemgribende udviklingsforstyrrelser og børn med generelle indlæringsvanskeligheder. Eleverne med udviklingsforstyrrelser er primært autister.

– Mange af skolens elever har svært ved at udtrykke sig og kommunikere på almindelig vis. Det er karakteristisk for børnene, at de har svært ved at meddele deres følelser med ord. Derfor arbejder vi med sprogunderstøttende undervisningsmaterialer og metoder, siger skoleinspektør Jørgen Schoop.

– De har også vanskeligt ved at afkode, hvilke følelser samtalepersonen har og giver udtryk for. Derfor er et vigtigt element i undervisningen at træne eleverne i sociale færdigheder, så de bliver bedre til at udtrykke og aflæse følelser, forklarer han.

– Øvelsen er ikke altid ensbetydende med, at eleverne forstår, hvilke følelser der samtalepartner har og giver. Men de kan indlære koderne, så de for eksempel ved, at et smil er udtryk for glæde.

Børn reagerer vidt forskelligt

Udviklingsforstyrrelser som autisme kan komme til udtryk på mange måder, og eleverne på Enghaveskolen er meget forskellige. Nogle børn

med autisme reagerer aggressivt og udadrettet mod omgivelserne, hvis de bliver frustrerede eller føler sig utrygge. I andre tilfælde trækker børnene sig ind i sig selv.

Mange børn med autisme ligner umiddelbart normalbørn, og tit har de et udmærket niveau på enkelte fagområder. Alligevel vil de ikke kunne trives i en folkeskole, hvor deres sociale færdigheder og evnen til at kommunikere kommer til kort.

– Derfor har de heller ingen glæde af samværet med børn i en almindelig folkeskoleklasse. Det vil snarere føre til frustrationer hos alle børnene i klassen.

– Rammerne i folkeskolen er ikke faste nok for børn med udviklingsforstyrrelser. De har behov for en skole med struktur, forudsigelighed og genkendelighed, ellers risikerer de at blive forvirrede og utrygge, siger Jørgen Schoop.

SMÅ KLASSER SKABER TRYGHED
Undervisning i mindre grupper og individuel træning er med til at sikre trykke og forudsigelige rammer for eleverne. Samtidig bliver der taget hensyn til det enkelte barns behov og udviklingsniveau.

En stribe mindre bygninger huser de forskellige klassetrin på Enghaveskolen. I hver klasse er der 12-14 elever, og klasserne er yderligere inddelt i mindre enheder.

Det er med til at skabe genkendelighed og forudsigelighed. Vigtige nøgleord, når børn med autisme og indlæringsvanskeligheder skal overskue deres skoledag.

Klasserne har tre eller fire lærere fast tilknyttet. Lærerne underviser hver deres undergruppe og har mulighed for at træne eleverne individuelt.

15

– Det er svært at beskrive en typisk skoledag, fordi aktiviteterne varierer fra klasse til klasse. Vi er hele tiden opmærksomme på at tage udgangspunkt i de enkelte elever og deres behov, fortæller Jørgen Schoop.

Struktur fra morgenstunden

Når eleverne møder i skole om morgenen, er det vigtigt, at de med det samme får sat rammerne for dagen. Det sker ved hjælp af visualisering, hvor dagens aktiviteter er afbilledet på tavlen sammen med tidspunkter for, hvornår der skal ske hvad.

Ud over undervisning i en række af folkeskolens fag opøver eleverne deres sociale færdigheder. Det sker for eksempel ved hjælp af sociale historier, som bygger på tegneserieprincippet – en historie, som er afbilledet i handlinger, der følger efter hinanden. Det kan være handlinger, hvor figurerne giver udtryk for forskellige sindsstemninger som glæde, vrede, stolthed og sorg.

16

VI GRINER MEGET!

Den sidste dag i en emneuge om naturen byder blandt andet på lejrball og dragebygning. Mie og Asma har også været ude og sejle i kajak sammen med resten af deres klasse.

– Vi griner meget, når vi er sammen, siger pigerne storsmilende. De to veninder er begge 15 år og går i Ældste B. Mie har Aspergers Syndrom, og Asma har svært ved at lære.

– Vi har meget travlt for tiden, fortæller Asma.

– Vi har emneuge, og så skal vi forberede, at vi snart skal på lejr tur til Bornholm. Jeg glæder mig næsten til en helt almindelig uge.

I en ganske normal uge står der blandt andet regning, dansk, engelsk og historie på skemaet.

– Mit bedste fag er regning, og det værste er gymnastik – det er alt for hårdt, fortæller Mie. Det med gymnastikken er Asma helt enig i. Hun foretrækker at spille teater.

Vikingedame med paryk

Klassen har blandt andet opført et teaterstykke om vikingetiden.

– Det var sjovt, siger de i munden på hinanden.

– Men vi var meget nervøse, inden vi skulle ind på scenen. Så vi kom hele tiden til at grine og fnise. Vi prøvede at stoppe, så publikum ikke kunne høre os bag scenen. Vi havde øvet os meget, så vi kunne vores replikker udenad, fortæller Mie, der spillede en gammel vikingedame med stor krøllet paryk. Asma spillede en vikingepige.

Som for mange andre børn ligger frikvartererne også højt på Mie og Asmas liste over skoledagens højdepunkter. Så får de to teenagere sig en venindesnak om søde drenge og flotte fyre.

Efter skole går Mie og Asma i “fritteren”, Enghave-skolens skolefritidsordning. Her er der friere rammer end i skolen.

– Noget af det sjoveste er, når vi synger, fortæller Asma. Blandt pigernes favoritter er Britney Spears, Michael Jackson og Madonna.

– Så tager vi ghetto blasteren med over i gymnastiksalen og synger med på deres sange.

ENGHAVESKOLEN KORT FORTALT

Enghaveskolen kan i 2008 fejre 60-års jubilæum, og skolens historie går tilbage til Odenses første eksternatskole for udviklingshæmmede børn i 1948. Dengang var der 14-15 elever på skolen.

I dag er skolen vokset både hvad angår fysiske forhold og antallet af elever og medarbejdere. Nu går der cirka 115 elever på skolen.

De fleste medarbejdere er lærere og socialpædagoger, men her er også en fysioterapeut og en ergoterapeut.

Skolen tilbyder undervisning fra børnehaveklasse til 10. klasse, og eleverne er fra 5 til 18 år gamle. Klasserne er primært funktionsopdelte, men i øjeblikket er der desuden klassetrin for elever med generelle indlæringsvanskeligheder. Der er et klassetrin for de yngste børn på 7-10 år, to mellemtrin for elever på 10-13 år og 13-15 år og endelig et klassetrin for de ældste elever i alderen 15-18 år. Børnene er typisk inddelt i 10 klasser med 12-14 elever i hver.

I 1991 fik skolen en skolefritidsordning, hvor de fleste af eleverne tilbringer eftermiddagen efter skoletid.

Københavns Amt Kirkebækskolen

18

To tilbud under samme tag

Til sammen udgør Kirkebækskolen og specialfritidshjemmet Frihjulet et helhedstilbud for multihandicappede børn uden talesprog. De to institutioner samarbejder tæt, men er adskilte størrelser med hver sit faglige ståsted.

I skoletiden lærer børnene verden at kende, på fritidshjemmet handler det om at tage verden i besiddelse.

Lærere og socialpædagoger på Kirkebækskolen og Frihjulet bidrager på hver deres måde til at stimulere børn med flere forskellige handicap, så de både lærer at kommunikere og bliver rigere på oplevelser.

– De fleste elever på skolen bruger kørestol, men arten og graden af deres funktionsnedsættelser varierer fra barn til barn. Ofte har samme barn flere forskellige handicap.

– De kan lide af epilepsi, være spastikere, retarderede eller psykisk udviklingshæmmede. Samtidig har mange af børnene svagt syn. I undervisningen tager vi udgangspunkt i det enkelte barns funktionsniveau og muligheder for at kommunikere, fortæller skoleinspektør Birgitte Amdisen.

HJÆLP TIL AT KOMMUNIKERE

Alle sanser tages i brug, når elevernes evne til at kommunikere skal udvikles. Talemaskiner, billeder og piktogrammer hjælper børnene til at tale med omverden.

– Vores grundindstilling er, at børnene gerne vil kommunikere. Vores opgave er at give dem mulighederne og udvikle og stimulere deres evner til at udtrykke sig bedst muligt, siger Birgitte Amdisen.

Børnene anvender forskellige hjælpemidler til at udtrykke sig. Nogle børn meddeler sig ved hjælp af talemaskiner, andre bruger billeder og piktogrammer.

Talemaskinerne virker på den måde, at lærerne indtaler forskellige ord, der for eksempel betegner personer, genstande og handlinger. Det kan være navnene på de andre børn i klassen og handlinger som at spise og drikke. Maskinerne har en billedtavle med et billede for hvert ord. Når barnet rører billedet, siger maskinen ordet.

Børn, som er meget svagtseende, har svært ved at bruge talemaskiner og billeder. Men de kan meddele sig ved at bruge sansetavler. Til tavlen er fastgjort ting, som børnene bruger i hverdagen: drikkeglas, bolde, bøger og andre ting, som de kan tage fat om.

Video finder nuancerne frem

Trods det, at børnene selv har svært ved at meddele sig, forstår de, hvad andre siger til dem. Men de kan være meget længe om at reagere.

– Børnene bliver med tiden også i stand til at aflæse konteksten. Hvis vi for eksempel henter deres jakke, så ved de, at de skal udenfor, forklarer Birgitte Amdisen.

– Vi arbejder også med videooptagelser. Det giver mulighed for at observere det enkelte barn nøje og danne et billede af, hvordan det udtrykker sig, siger hun.

– Ofte er det muligt at finde mønstre i deres signaler. Det kan være meget svage nuancer, et bestemt blik eller blink, som personalet måske overser til hverdag.

H.C ANDERSEN FOR ALLE SANSER

Undervisningen skal udfordre børnene intellektuelt og få dem til at føle sig som en del af verden, hver på sin måde. Det sker ved hjælp af skræddersyet undervisningsmateriale – og et særligt fortællelet.

Lærerne på Kirkebækskolen laver i vid udstrækning deres eget undervisningsmateriale, fordi eleverne ikke direkte kan bruge de materialer, folkeskolen anvender. Der er så at sige brug for at oversætte folkeskolens indhold til elevernes individuelle behov.

– Undervisningen er ikke primært inddelt efter fag som i folkeskole, vi arbejder i høj grad emneorienteret. Klasserne arbejder som regel med hver sit emne, alt efter alderstrin og interesser. En gang om året har vi et fælles emne for hele skolen og et andet sammen med Frihjulet, fortæller lærer Margit Grønkjær.

Vores grundindstilling er, at børnene gerne vil kommunikere, siger Kirkebækskolens inspektør Birgitte Amdisen.

Lærer Margit Grønkjær og lederen af fritidshjemmet, Bettina Kristensen, arbejder sammen om at udfordre eleverne sanser.

Lærere og pædagogmedhjælpere har bearbejdet forskellige eventyr, som børnene kan høre på computere. Eleverne kan ikke betjene en mus, men bruger blandt andet føleskærme, når de skal vælge mellem de forskellige eventyr.

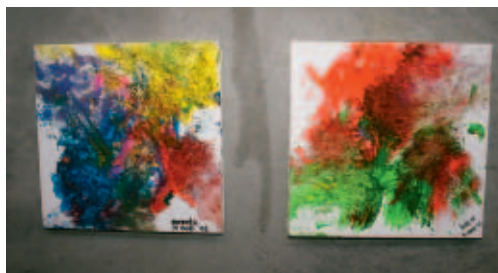
Mærk Tommelises sommerfugl

I år er skolens fælles emne H. C. Andersen.

– Vi bruger et særligt fortælleltelt, hvor alle børnenes sanser bliver påvirket. Inde i teltet kan de for eksempel se og røre ved Tommelises sommerfugl og åkander, opleve forskellige slags lys og samtidig høre et eventyr, fortæller Margit Grønkjær.

– Vi har andre fællesarrangementer, hvor lærerne fortæller eventyr, og de vigtigste ord i fortællingen bliver oversat til tegnsprog. Også her bliver alle sanser stimuleret. For eksempel kan børnene se og klappe en af hundene fra Fyrtøjet.

Lærerne samler disse undervisningsmaterialer i særlige emnekasser, som også indeholder symbolkort. Kortene er vigtige elementer i visualiseringen og dannelsen af hukommelsesspor og sprog. Materialerne om emner, der spænder fra miljøet i regnskoven til vikingetiden, kan anvendes af skolens øvrige lærere, der også kan hente inspiration til selv at udvikle nyt materiale.

TOUR DE FRANCE MED FRITIDSHJEMMET

Fritidshjemmet Frihjulet er børnenes mulighed for at tage verden i besiddelse, udfolde sig og afprøve egne kræfter. – Mottoet er, at vi kan alt med børnene, siger leder Bettina Kristensen.

Multihandicappede børn kan ikke udfolde sig på samme måde som andre børn. De kan ikke gå, råbe eller løbe, og derfor kan de ikke selv opsøge steder, hvor de kan lege. Det er fritidshjemmet Frihjulets opgave at præsentere dem for aktiviteter og udfordre dem.

– Børnene kender ikke samspillet med andre børn og voksne, fordi de aldrig har prøvet de samme ting som normalbørn. De har aldrig bygget hule under et bord dækket af tæpper eller hevet bøger ned fra bogreolen – eller fået skæld ud af deres forældre. Det betyder, at de ikke har udviklet samme begrebsverden som andre børn, forklarer Bettina Kristensen.

– Derfor er en vigtig del af vores arbejde i Frihjulet at tænke det normale barns udvikling parallelt med vores særlige gruppe af børn og hele tiden præsentere dem for samme aktiviteter, som andre børn deltager i.

– Vi arrangerer en masse aktiviteter, for eksempel VM i fodbold og Tour de France. Vores udgangspunkt er altid, at alt kan lade sig gøre. Det vildeste børnene har prøvet, er at være ude at klatre i træer, godt bundet fast i seler og med snore og med kyndig ekspertbistand ved hånden. Og det lykkedes, fortæller Bettina Kristensen.

KIRKEBÆKSKOLEN KORT FORTALT

Kirkebækskolen er en selvstændig skole under Specialundervisningskontoret i Københavns Amt. Skolen blev grundlagt i 1976 og flyttede i 2001 til nyt handicapvenligt byggeri, der er specielt indrettet til børn med multiple funktionsnedsættelser. Ud over klasselokaler rummer skolen blandt andet svømmebassin, træningsrum, værksteder og køkken.

Folkeskoleloven danner grundlaget for undervisningen. Lærerne udvikler i høj grad egne undervisningsmaterialer for at tilgodese elevernes særlige behov.

I skoleåret 2004/2005 går der 46 elever på Kirkebækskolen. Eleverne går i aldersopdelte klasser med klasstrin fra 1.-10. klasse. Der er seks-otte børn i hver klasse. I undervisningstiden er der to lærere og to-tre pædagogmedhjælpere knyttet til en klasse.

Under samme tag hører specialfritidshjemmet Frihjulet hjemme. Frihjulet og Kirkebækskolen er to selvstændige enheder med hver sin faglige ledelse. De to institutioners aktiviteter foregår uafhængigt af hinanden, men tilsammen udgør de et helhedstilbud for børnene.

Personalet består hovedsagelig af lærere, socialpædagoger og pædagogmedhjælpere. Derudover er der knyttet fysioterapeuter og ergoterapeuter til stedet.

Ringkjøbing Amt

Åmoseskolen

22

Skolen kender barnets yndlingssang

Åmoseskolen i Herning er et af Ringkjøbing Amts tilbud om specialundervisning til børn. På skolen samarbejder alle medarbejdere i teams – også ledelsen. Samarbejdet omfatter flere andre af amtets specialinstitutioner, så ressourcerne koordineres til gavn for skolens elever.

Det er vores erfaring, at stille børn trives bedst sammen med andre stille børn, siger Åmoseskolens inspektør Tove Vinther Kristensen.

– De fleste af børnene har gået i specialbørnehaver eller været i en specialgruppe i en ordinær børnehave, inden de kommer her, fortæller skoleinspektør Tove Vinther Kristensen.

– Ved indskrivningen mødes en erfaren pædagog og lærer herfra med barnet og forældrene i børnehaven. I nogle tilfælde deltager en fra ledelsesteamet og en ergo- eller fysioterapeut. Formålet med besøget er at lære så meget om barnet, at det kan føle sig kendt, når det begynder på Åmoseskolen. Vi går helt ned i de vigtige detaljer som barnets yndlingssang og hademad. Det noteres i barnets personlige udviklings- og læringsplan. Efter en måned justerer vi planen på grundlag af observationer her på skolen.

Overordnet er der fire grupper børn på Åmoseskolen: multihandicappede børn, børn med vanskeligheder fra autismespektret og børn, hvis vanskeligheder viser sig i adfærd, kontakt og trivsel, AKT. Den sidste gruppe lider af opmærksomhedsforstyrrelser og indlæringsvanskeligheder.

– Gruppen af børn med multiple funktionsnedsættelser bliver stadig større. Disse børn har også gavn af struktur og visualisering, på samme måde som i undervisningen af børn med autisme, supplerer lederen af skolefritidsordningen Lise Meinertz Hansen.

Børn med vanskeligheder fra autismespektret er en meget sammensat gruppe. I undervisningen og kommunikationen med disse børn anvender skolen brikker med billeder, som børnene bruger til at danne sætninger med.

Den tredje gruppe børn har vanskeligheder, der medfører svære opmærksomhedsforstyrrelser. De kan ikke skelne, om sansepåvirkninger kommer fra omgivelserne eller fra deres egen krop. Mange har vanskelige forhold i familien, der påvirker barnets evne til at knytte forbindelse til andre mennesker.

Lige som børn med opmærksomhedsforstyrrelser og indlæringsvanskeligheder, har de ofte svært ved at lære koderne for socialt samvær og at anerkende gængse normer. De kan ikke erkende egne følelser eller aflæse andres, ligesom det volder vanskeligheder at sætte sig i andres sted. Flere elever må undervises enkeltvis, og vi er altid bevidste om, hvem der kan være i gruppe sammen, siger Lise Meinertz Hansen.

I STADIG UDVIKLING

Klokken er endnu ikke otte. Chaufførerne hjælper børnene ud af bilerne under halvtaget ved Åmoseskolen, og medarbejderne står klar ved indgangen til at tage imod.

For specialskolens ansatte begynder dagen, før børnene ankommer. Dagens team tjekker eventuelle sygemeldinger fra personalet. Når barnet er kommet, retter medarbejderne deres opmærksomhed mod barnet. Hvordan trives det i dag, hvad er der sket siden i går, og hvordan har barnet reageret på gårsdagens udfordringer. Er der vikar på, vil teamet hver gang vurdere, hvordan

– Vi er altid bevidste om, hvem der kan være i gruppe sammen, siger leder af skolefritidsordningen på Åmoseskolen Lise Meinertz Hansen.

de bedst muligt tilrettelægger dagens undervisning.

– Børnene hører til i faste grupper. Det er vores erfaring, at stille børn trives bedst sammen med andre stille børn, så de danner gruppe, forklarer skoleinspektør Tove Vinther Kristensen om en af grupperne af børn med multiple funktionsnedsættelser.

– Det gør dem utrygge med en meget aktiv elev i gruppen, selv om man måske kunne tro, at det kunne være en drivkraft til aktivitet.

– Især til de stille børn bruger vi videoanalyse. Teamet optager situationer mellem barn og medarbejder på video. Vi har jo her at gøre med børn, der sender meget spinkle signaler i deres kommunikation med andre. I det koncentrerede samvær, kan man overse, at barnet forsøger at meddele sig. Det får vi mulighed for at se ved en analyse af videobåndet.

– Vi kan således blive opmærksomme på, at når barnet for eksempel løfter venstre arm, er det i virkeligheden en meddelelse. Det tegn har én medarbejder måske lært at tyde, og nu bliver tegnets betydning kendt for andre medarbejdere.

Forsøg med fast base

– Selv om børnene på Åmoseskolen undervises med udgangspunkt i læseplanerne for folkeskolen, kan eleverne hverken tage ansvar for egen læring eller egen handling. Deres behov opfyldes med en gennemstruktureret hverdag, hvor det didaktiske princip bygger på planlægning og faste rutiner, siger skoleinspektør Tove Vinther Kristensen.

Om eftermiddagen fungerer gangene på Åmoseskolen som baner for rulleskøjteløb og fodboldspil. Et par af klasserne med de svageste børn med vanskeligheder fra autismspektret bliver i de samme lokaler dagen igennem.

– Det er et forsøg, der skal vise, om trygheden i en fast base har en positiv virkning på disse børn, der er følsomme for forandringer, forklarer leder af skolefritidsordningen Lise Meinertz Hansen.

Samarbejde i netværk

– Vi har et udstrakt internt samarbejde på tværs af faggrupper. Det ligger dels i teamstrukturen, dels i at flere medarbejdere fungerer som interne konsulenter i kraft af deres specialviden. Det eksterne samarbejde om børnene er skemalagt for flere medarbejdergrupper, fortæller Tove Vinther Kristensen.

– For lærernes og pædagogernes vedkommende er der afsat tid til samarbejde og til at udveksle erfaringer med andre skoler og institutioner. Vores fysio- og ergoterapeuter indgår i teams på amtsplan. Social- og sundhedsassistenterne samarbejder med sygeplejersken på institutionen Tjørringhus, hvor flere af eleverne bor.

VENSKAB PÅ TVÆRS

Det gælder om at have sanserne åbne for børnenes signaler, når man arbejder på en specialskole. Socialpædagogerne Majbritt Vindelby og Anne Sofie Kaasgaards observationer har ført børn sammen på tværs af alder og handicap.

– Om formiddagen arbejder vi blandt andet med Nick og Anders i en gruppe af 6-7-årige drenge med multiple funktionsnedsættelser. Om eftermiddagen arbejder vi med Mike, en af de lidt større drenge på 10-11 år, der har vanskeligheder inden for adfærd og trivsel, fortæller socialpædagog Majbritt Vindelby, der sammen med sin kollega Anne Sofie Kaasgaard har taget initiativ til en venskabsgruppe.

– Vi havde lagt mærke til, at de store var interesserede i at snakke med de små med multiple funktionsnedsættelser. Den interesse fulgte vi op på og hentede de store med over i skolefritidsordningen.

– Vi bruger tit vores lokale til fysioterapi, når terapeuterne ikke bruger det. Her kan Mike udfolde sin fantasi. Han kan finde på at bruge puderne til at bygge en bane af og trille en kæmpebold ned ad banen til Nick og Anders. De får udfordret motorikken ved at fange eller gribe bolden. Men bolden kan ikke rulle opad, så Mike må brænde krudt af ved at løbe ned og hente bolden tilbage til start – og sende den af sted igen til sine yngre venner.

*Socialpædagog
Majbritt Vindelby*

ÅMOSESKOLEN – KORT FORTALT

I 1993 åbner Åmoseskolen dørene for de første 17 elever. Det er en amtskommunal distriktsskole for elever med behov for vidtgående specialundervisning, som drives efter Folkeskolelovens paragraf 20.2. Skolen har elever fra 0. til 10. skoleår – i særlige tilfælde kan eleverne få et 11. skoleår. I skoleåret 2004/2005 underviser Åmoseskolen 79 børn fra hele Ringkjøbing Amt.

Eleverne er inddelt i fem teams alt efter, hvordan de fungerer i hverdagen:

- Team 1: 15 børn med vanskeligheder fra autismespektret
- Team 2: 12 små børn med vanskeligheder inden for adfærd, kontakt og trivsel
- Team 3: 23 børn med opmærksomhedsforstyrrelser og generelle indlæringsvanskeligheder
- Team 4: 10 store børn med vanskeligheder inden for adfærd, kontakt og trivsel
- Team 5: 19 elever med multiple funktionsnedsættelser

I teamet deles børnene i mindre grupper på 1-5 elever, når de undervises.

Skolefritidsordningen Åkanden har 46 elever og drives på kommunernes vegne efter Folkeskolelovens paragraf 44.2.

Åmoseskolens medarbejdere er lærere, socialpædagoger og pædagogmedhjælpere, ergo- og fysioterapeuter, social- og sundhedsassistenter samt administrativt personale.

– Alle børn bliver stimuleret – både fysisk og psykisk. De leger som andre børn; bruger kroppen i legen. Og de store viser en rørende omsorg for de små. Vi ser det blandt andet, når vi har fælles arrangementer. Så sætter de sig ved siden af hinanden; og hvis den lille så sidder og savler, sørger den store for at tørre ham om munden, fortæller Majbritt Vindelby.

– Pædagogisk set er det en venskabsgruppe, hvor børnene oplever venskab på tværs af handicap og på tværs af alder, konstaterer hun.

– Her lever de sig ind på livet af hinanden, træner deres evne til empati. I gruppen opstår situationer, der inviterer til omsorg og ansvarfølelse. Det bliver også tydeligt, når de store får lov til at styre de små kørestole. Da er de meget bevidste om, at de har et stort ansvar. De store vokser klart med den tillid, vi som pædagoger viser dem. Vi fortæller selvfølgelig, hvad vi forventer og kræver, og så roser vi dem. Meget. Vi siger til dem igen og igen, at de gør det godt.

Udgivet af: SL, maj 2005
Tekst: arkitekst kommunikation
Redigering: Bille Sterll
Foto: Niels Nyholm (Fyn & Jylland)
Kirsten Fich (Sjælland)
Design: Mark Gry Christiansen
Tryk: Holbæk Eksprestrykkeri A/S

Oplag: 3.000

ISBN: 87-89992-96-2

Socialpædagogernes Landsforbund

Brolæggerstræde 9
1211 København K

Telefon 3396 2800

E-mail sl@sl.dk

www.sl.dk

”Vores grundindstilling er, at børnene gerne vil kommunikere. Vores opgave er at give dem mulighederne.”

Birgitte Amdisen, skoleinspektør på Kirkebækskolen i Vallensbæk.

”Det er svært at skabe forståelse for, hvor betydningsfuldt samspillet mellem medarbejderne på en specialskole er. Når det handler om børn med autisme, kan vi heller ikke bare invitere alle politikerne til at komme og følge en elev en dag på Fjordskolen. Det forstyrrer simpelthen den regelmæssighed, der er ryggraden i et autistbarns udfoldelser.”

Anja Clausen, mor til Patrick, elev på Fjordskolen i Aabenraa.

Socialpædagogernes Landsforbund

Brolæggerstræde 9
1211 København K.

Telefon 3396 2800
E-mail sl@sl.dk
www.sl.dk